

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

С.Б.Фурдуй

(викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет)

В статтє освещаеться феномен «одаренность» в контексте проблемы социализации студентов – будущих социальных педагогов в условиях современной высшей школы.

The article deals with the phenomenon of "endowments" in the context of socialization of the future social teachers, when they are still at a higher educational establishment.

У сучасних умовах особливої актуальності набуває проблема соціалізації особистості.

Теоретичні засади педагогічних підходів до соціалізації молоді становлять праці і вітчизняних (Т.Гаврилова, М.Євтух, А.Й.Капська, І.Кон, М.Лукашевич, А.Макаренко, А.Мудрик, В.Сухомлинський, С.Харченко), і зарубіжних (Т.Валєєва, Н.Воскресенська, Б.Гребенюк, Ю.Кротова, В.Петрищев, І.Петрова) вчених.

Слід зазначити, що проблема соціалізації саме обдарованої молоді нині активно досліджується І.Бехом, А.Моляко, О.Киричуком, О.Савченко. Особливості ж соціально-педагогічної підготовки фахівців до соціального супроводу дитячої обдарованості становлять предмет наукових пошуків І.Зверєвої, А.Капської, Л.Міщик, Г.Лактіонової, П.Пальчевського, П.Плотникова та ін. До того ж, своєрідність процесу діагностики творчих здібностей молоді досить плідно вивчають В.Андрєєва, Ю.Гільбух, Л.Фрідман.

Аналіз наукової літератури, що відображає стан дослідження вищеокресленої проблеми, дозволяє стверджувати: сутність соціалізації полягає в поєднанні адаптації та відокремлення людини у суспільстві, баланс котрих визначає становлення індивіда як соціальної істоти і розвитку людської індивідуальності. Термін «соціалізація», незважаючи на його широку вживаність, не має загальноприйнятого тлумачення серед психологів. Так, С.Харченко вважає, що "...соціалізація як за змістом, так і за засобами являє собою складний процес взаємодії людини з різними факторами, починаючи з природи і закінчуючи самою собою. ... При цьому в будь-яких випадках присутня педагогічна діяльність як організований, цілеспрямований процес включення виховними засобами різних поколінь, прошарків населення, індивідів у систему соціальних цінностей і соціальних ролей. Ці завдання й мету неможливо здійснити без виховання взагалі, без соціального виховання, або соціальної педагогіки, зокрема" (1).

Цілком логічно постає питання такого змісту: в чому полягає специфіка соціалізації саме особистості студента – майбутнього соціального педагога? Зауважимо, що це складний педагогічний процес, який потребує створення різноманітних педагогічних умов, використання специфічних форм, засобів і методів індивідуальної роботи з урахуванням впливів різних факторів і обставин навколишнього макро- і мікросередовища, динаміки їх психічного, фізичного та морального розвитку. Зміст соціального досвіду студента, а також рівень його соціалізації визначаються суспільним буттям, соціальним середовищем, системою соціальних зв'язків, у котрих розвивається і формується особистість. Джерелом соціалізації індивіда в широкому розумінні є вся сфера суспільних відносин, в яких він удосконалюється як особистість, а у вузькому – мікросередовище, безпосереднє оточення індивіда. Це може бути сім'я, студентський колектив, ровесники, самодіяльні об'єднання (І.Кон, М.Мід, В.Москаленко, Б.Паригін).

Осмислення процесу соціалізації не будь-якого пересічного студента, а соціально активного, якого можна назвати обдарованим, потребує уточнення сутності феномена «обдарованість». У сучасній соціально-педагогічній науці *обдарованість* здебільшого тлумачиться як інтегральний прояв здібностей з метою конкретної діяльності. Інтелект же можна визначити як інтегральний прояв здібностей, знань і вмінь. В інтелекті операційні дії здібностей доповнюються більш узагальненими операційними схемами, планами і програмами поведінки, а також знаннями про зовнішній світ, про інших людей і самого себе. Талант – це прояв інтелекту щодо конкретної діяльності, пізнання природи. Внутрішні здібності – інтегральний вияв інтелекту і духовності особистості. У своєму вищому прояві духовні здібності характеризують генія. Б.Теплов підкреслював, що значним творцем може бути тільки людина з великим духовним змістом (2).

Якщо здібності виражаються в діяльності особистості, то духовні здібності зумовлюють її вчинок. При розгляді здібностей ми маємо справу із суб'єктом діяльності, а в духовних здібностях виявляється особистість, тобто вони становлять сутність індивідуальності людини. Здібностями в тій чи іншій мірі природою наділені всі, але іноді зустрічаються надто обдаровані люди. Напевне, їх було б більше, якби з дитинства їм надавали можливість вийти за межі «навчально-педагогічного процесу» і стимулювали обдарованість. Саме на такій підставі була постульована ця здатність до розвитку діяльності (те, що з боку виглядає як саморозвиток діяльності) як ознака, що визначає обдарованість. Передбачається, що подібне

розуміння розкриває думку Б.Теплова: «У цій характеристиці особистості, що ми називаємо обдарованість, не можна бачити просту суму здібностей: у порівнянні зі здібностями, вона становить нову якість» (2).

З погляду О.Антонової, обдарованість окреслює широке коло різних значень. Йдеться про системну якість психіки, яка розвивається досить результативно в одному чи кількох видах діяльності порівняно з іншими людьми; про спадкові передумови рівня розумового розвитку, що характеризує кожну людину; про здатність до вагомих досягнень у будь-якій соціально значимій сфері людської діяльності, а не тільки в академічних галузях; про ступінь вираження таланту, одну з ключових суб'єктивних детермінант активності людини, що забезпечує високий рівень цієї активності; про досягнення і можливість досягнень (тобто необхідність урахування і тих здібностей, що вже виявилися, і тих, які можуть виявитися). До того ж, науковець визначає основні категорійні ознаки поняття «обдарованість»: наявність видатних здібностей (загальні здібності), розвиток яких перевищує середній рівень; високий рівень розвитку інтелекту; можливість досягнення вагомих успіхів у тому чи іншому виді діяльності, спрямованість на певний вид діяльності; наявність творчих здібностей; наполегливість, висока працездатність, захопленість проблемою (мотивація, скерована на завдання); позитивне навколишнє середовище; внутрішні властивості особистості, що базуються на генетичних умовах; сприятливе навколишнє середовище; рівень самоповаги («Я» – концепція); наявність ціннісних змістів індивідуальної свідомості; фактор успіху (щасливий випадок); знання (ерудиція); рівень досягнень (вищий від середнього). Отже, О.Антонова, досліджуючи обдарованість соціально активних студентів у педагогічних університетах, пропонує дотримуватися певної логіки, а саме: інтелект, педагогічна креативність, педагогічне покликання, педагогічні здібності – критерії обдарованого студента (3).

Крім того, слід звернути увагу на тлумачення поняття «активність», за яким активність є і властивістю особистості, і процесом. Зокрема, на думку О.Ковальова, «активність – це максимально діяльна дія особистості, яка бере участь у громадському та ідеологічному житті суспільства» (4).

Варто підкреслити, що назву «соціальний інтелект» запропоновано Е.Торндайком ще 1920 року. В 1959 р. Дж.Гілфорд визначив місце соціального інтелекту в загальній структурі інтелекту, а його колегами (зокрема О.Саллівеном, 1965) було розроблено серію спеціальних тестів для виміру рівня розвитку в людини цієї характеристики. Подальше вивчення структури соціального інтелекту надало можливість відокремити інтелектуальну, або гностичну складову міжособистісних здібностей від так званої емпатичної, що дозволяє розв'язати міжособистісну проблему за допомогою емоційного співпереживання. Отже, терміном «соціальний інтелект» позначаються спеціальні здібності, що зумовлюють успішність соціально активної людини у її взаємодії з іншими людьми, орієнтації в різних ситуаціях тощо. Таким чином, соціальний інтелект є тим інструментом, який надає можливість соціально активній особистості зорієнтуватися в ситуації, обрати оптимальний тип реагування та контролювати подальший хід подій. Очевидно, що соціальний інтелект виступає важливою якістю у професіях типу «Людина – людина», до яких відноситься і «Соціальний педагог».

У педагогічній концепції соціалізації (Н.Лавриченко) як логічного розгортання внутрішнього педагогічного змісту відображено об'єктивні закономірності буття та розвитку цього явища у конкретній системі його соціально-педагогічних відносин (5).

Ми поставили за мету виявити провідні тенденції та фактори, які зумовлюють ефективну соціалізацію соціально активних обдарованих студентів в умовах вищої педагогічної школи, та обґрунтувати характер їх супроводу в подальшому їхньому розвитку під час соціально-педагогічної діяльності на засадах морально-етичних цінностей.

Проаналізувавши праці сучасних учених (І.Зверева, А.Капська, Г.Лактіонова, Н.Лавриченко, Л.Міщик, А.Мудрик, О.Савченко, С.Харченко), зокрема концепцію соціально-педагогічної діяльності, ми дійшли висновку, що *соціально-педагогічна діяльність* – це різновид професійної діяльності, спрямованої на створення умов найбільшого сприяння та психологічного комфорту в соціумі для духовного розвитку особистості, гуманізації її стосунків, надання особистості соціально-педагогічної, психологічної, моральної, духовної, фізичної, медичної та інших видів допомоги з метою гармонізації життя. Таким чином, соціально-педагогічна діяльність у ВНЗ не може не враховувати потреб обдарованого студента. Вона здійснюється соціальними педагогами у різноманітних освітніх закладах та інших установах, організаціях, об'єднаннях, де може знаходитися дитина чи молода людина.

Основними напрямками технологізації соціально-педагогічної діяльності (О.Паскаль) є профілактика явищ дезадаптації (соціальної, психологічної, педагогічної), підвищення рівня соціальної адаптації особистості за допомогою її особистісного соціально активного розвитку, соціальної реабілітації індивіда, що має ті чи ті відхилення від норми.

Зазвичай соціально-педагогічна діяльність включає дві складові (О.Паскаль): безпосередню роботу з особистістю (дитиною чи молодою людиною); посередницьку діяльність у її взаємовідносинах із середовищем, що сприяє її соціально-культурному становленню і розвитку.

Отже, соціально-педагогічна діяльність заснована на професійній взаємодії в системі «людина-людина».

Зміст професійної підготовки соціального педагога визначається проблемами в потребах, інтересах і соціальних груп населення, і окремих людей. З розвитком демократичних засад суспільства, накопиченням знань і соціокультурного досвіду людства зростає роль професіоналізму в соціальній сфері та професійній педагогіці в системі освіти, де готуються працівники для соціально-виховної галузі. Саме система соціально-педагогічної діяльності як діяльність щодо надання допомоги людині, сім'ї, групі осіб, котрі потрапляють у складну ситуацію, шляхом забезпечення відповідної матеріально-фінансової, морально-правової, психолого-педагогічної підтримки показує реальні можливості суспільства і держави у сфері захисту, супроводу і допомоги людині.

Цінності професійної соціально-педагогічної діяльності можна сприймати як певну пріоритетну потребу – слугувати своїй професії на благо інших людей, яка орієнтує професійно-особистісну активність соціального педагога або соціального працівника на досягнення гуманної мети.

Якщо взяти за основу характерні потреби особистості і співвіднести їх із новою професією в Україні, її гуманістичним смислом, то, вслід за Л.Міщик, можна назвати такі групи *цінностей соціально-педагогічної діяльності*:

- *цінності*, які відображають специфіку *професійної діяльності*, альтруїстичного характеру (допомоги тому, хто потребує твоєї підтримки);

- *цінності етичної* відповідальності перед професією (соціальний педагог захищає гідність і цілісність професії, примножує етичні принципи, норми соціальної роботи, котра, як і інші галузі знань, перебуває у процесі постійного розвитку і збагачення тощо);

- *цінності*, пов'язані з потребами самореалізації, самоактуалізації, самовдосконалення, *досягнення професіоналізму* діяльності особистості соціального педагога (6).

Структурний і якісний аналіз цінностей соціально-педагогічної роботи як професійної діяльності виявляє їх комплексний характер, гуманістичну природу і сутність. А.Капська стверджує, що *гуманістичний ідеал* – самоцінність особистості – зумовлює зміст і призначення цієї діяльності, а її цінності певною мірою відображають визнання гармонії суспільних і особистих інтересів, пріоритету загальнолюдських цінностей (істина, здоров'я, мир, милосердя, добро, допомога іншій людині тощо). У зв'язку з цим основним завданням соціально-педагогічної роботи є налагодження балансу між відповідальністю суспільства перед особистістю та особистістю перед суспільством (7).

Л.Міщик виділяє у соціально-педагогічній діяльності соціального педагога (працівника) такі *професійні якості*: високий професіоналізм, компетентність у значимих проблемах, високий рівень загальної освіти й культури (у тому числі й духовної), володіння суміжними спеціальностями й знаннями з педагогіки, психології, юриспруденції тощо; доброта, любов до людей, щирість, доброзичливість, чуйність, бажання прийняти чужий біль на себе, милосердя, людяність, почуття жалю й емпатія; комунікабельність, вміння правильно зрозуміти людину й поставити себе на її місце, гнучкість і делікатність, тактовність у спілкуванні, вміння слухати, здатність підтримати іншого й стимулювати його на розвиток власних сил, вміння викликати довірливе ставлення до себе, організаційні здібності; а також порядність, чесність; висока моральність; відповідальність; працездатність, енергійність; готовність до психологічного дискомфорту; терпіння й терпимість; життєвий досвід і знання людини; повага до клієнта, безумовне прийняття його таким, яким він є; послідовність і наполегливість; ініціативність (6).

Водночас варто підкреслити, що гуманізація поглядів поширюється не тільки на ставлення до інших людей, але й до себе. Все частіше в психологічній літературі виникає питання про самоповагу, самоактуалізацію (термін, уведений А.Маслоу, що означає практичну реалізацію здібностей і талантів людини, тільки самоактуалізуюча особистість, на думку вченого, є психічно нормальною й соціально розвинутою), самоцінності людини. Збільшується кількість фахівців, котрі приєднуються до думки Е.Фромма про те, що людина, яка не любить саму себе, не може любити інших, любити взагалі.

Все вищезазначене свідчить, що для успішного виконання своїх функцій соціальному педагогові необхідно навчитися поважати й любити себе, довіряти собі, вміти спиратися в складних ситуаціях на власну думку. Всі ці характеристики створюють відносно стійку, тією чи тією мірою усвідомлену систему знань про самого себе, на основі якої індивід будує власну взаємодію з іншими людьми.

Науковці (Л.Міщик, А.Капська, С.Харченко) стверджують, що під час професійної підготовки соціальних педагогів вагомим аспектом є їх соціально-педагогічна діяльність, модель якої вибудовується в таких площинах: організація соціально-педагогічного спілкування суб'єктів соціологізації й гуманізації; особистісно-індивідуальний підхід як спосіб зростання суб'єктів гуманізації та соціологізації; соціальна орієнтація всіх видів спілкування й відносин; співробітництво; оволодіння технологією соціально-педагогічного спілкування.

На нашу думку, педагогічні умови супроводу обдарованих студентів потрібно створити таким чином, щоб вони стимулювали їх соціально-педагогічну діяльність у ВНЗ і сприяли самовираженню та

саморозвитку їх особистості. А це досягається шляхом постійного підвищення уваги до організації соціально-педагогічної діяльності, самонавчання, самовиховання, самоінтеграції, самоактуалізації майбутнього соціального педагога, що врешті-решт сформує готовність до практичної соціально-педагогічної діяльності у соціальній сфері.

1. Харченко С.Я. Социальная работа: история, теория и практика: Науч.-учеб.-метод. пособие для студ., магистрантов, асп. и спец. в обл. соц. педагогики, соц. работы: В 2 ч. /С.Я.Харченко (авт.-сост.) и др.; Луганский гос. педагогический ун-т им.Тараса Шевченко. – Луганск, 2002. – Ч.1; 2004. – Ч.2.
2. Теплов Б.М. Способности и одаренность // Теплов Б.М. Избранные труды: В 2 т. – М., 1985. – Т. 1.
3. Антонова О.Є. Теоретичні та методичні засади навчання педагогічно обдарованих студентів: Монографія. – Житомир, 2007.
4. Ковалев А.Г. Психология личности. – М., 1970.
5. Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські абриси. – К., 2000.
6. Міщик Л.І. Професійна підготовка соціального педагога. – Запоріжжя, 1996.
7. Професійна підготовка студентів педагогічних інститутів до виховної діяльності: Зб. наук. статей / За заг. ред. А.Й.Капської. – К., 1996.